

Based on the study, the author concludes that it is expedient to introduce modern interactive tools, which is one of the most important areas for improving the training of law students in the modern educational process.

Keywords: legal education, teaching methods, economic and legal block, innovations, interactive tools.

УДК 346.26

DOI 10.31558/2786-5835.2024.1.15

Нешик Ольга Степанівна,
суддя Господарського суду Вінницької області,
здобувач ступеня «Доктор філософії»
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Статтю присвячено дослідженню питання правового режиму майна фермерського господарства. Мета статті полягає в уточненні змісту правового режиму майна фермерського господарства та розробленні пропозицій щодо удосконалення відповідних положень закону.

На підставі проведеного дослідження доводиться, що правовий режим майна фермерського господарства є підвидом правового режиму майна суб'єкта господарювання, його зміст включає статичні та динамічні елементи правового режиму майна суб'єкта господарювання, зовнішній прояв яких має певні особливості, обумовлені організаційно-правовою формою фермерського господарства. Зроблено висновок, що зміст правового режиму майна фермерського господарства визначається правом власності (правом спільної власності для фермерського господарства без статусу юридичної особи) як основним правовим титулом майна господарства.

У статті виокремлено засадничі положення правового режиму майна фермерського господарства: 1) участь членів фермерського господарства у формуванні його майна (складеного капіталу); 2) визначення переліку майна, яке може перебувати у власності фермерського господарства; 3) господарська правосуб'єктність господарства у майнових відносинах; 4) джерела регулювання майнових відносин, якими визначено закон, статут, угоду між членами господарства, договір (декларацію) про створення господарства; 5) право члена фермерського господарства на частку майна такого господарства при його ліквідації або у разі припинення членства.

На основі аналізу законодавства та судової практики обґрунтовано, що прояв елементів правового режиму майна фермерського господарства тісно взаємопов'язаний з можливістю визнавати фермерське господарство зі статусом юридичної особи корпоративним підприємством.

З метою удосконалення правового режиму майна фермерського господарства пропонується конкретизувати положення щодо формування майна (складеного капіталу) фермерського господарства шляхом внесення змін до ст. 19 Закону, а також розробити примірний статут фермерського господарства з метою забезпечення дотримання положень Закону і надання методичної допомоги особам, які бажають створити фермерське господарство, у закріпленні положень правового режиму майна такого господарства.

Ключові слова: корпоративне підприємство, майно, право власності, правові засоби, правовий режим, правовий титул, складений капітал, сфера господарювання, суб'єкт господарювання, фермерське господарство.

Сталість та ефективність діяльності фермерських господарств, як і будь-яких інших суб'єктів господарювання, значною мірою залежить від повноти забезпечення майном його виробничих потреб. Питання формування та використання майна суб'єктом господарювання, його майнової відокремленості традиційно охоплюється поняттям правового режиму майна. Правовий режим майна фермерського господарства має певні особливості, обумовлені організаційно-правовою формою, суб'єктним складом та іншими ознаками цього господарства. Як свідчить аналіз судової практики, питання правового режиму майна фермерського господарства є доволі проблемним, має низку нюансів залежно від змісту установчих документів. Практичної актуальності обраній темі додала законодавчо закріплена можливість створювати фермерські господарства шляхом державної реєстрації фізичної особи підприємцем, що стало підставою для появи нового правового режиму майна цього суб'єкта господарювання.

Законодавчу основу правового режиму майна фермерського господарства формують загальні положення ЦК України та ГК України щодо майна юридичної особи та фізичної особи-підприємця, положення щодо майнової основи господарювання у ГК України та норми спеціального Закону України «Про фермерське господарство», до якого робиться відсилка у ст. 114 ГК України. Однак норми вказаного Закону мають нечіткий і непослідовний характер щодо встановлення правового режиму майна фермерського господарства.

Питання правового режиму майна суб'єктів господарювання та фермерського господарства зокрема досліджували багато науковців. Різних аспектів цього питання торкалися О. М. Вінник, В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, В. М. Єрмоленко, Ю. П. Пацурківський, Г. В. Пронська, В. Ю. Уркевич, В. С. Щербина та багато інших. Заслуговують на увагу дослідження: Б. А. Яськіва, присвячене розвитку доктрини та законодавства щодо правового режиму майна суб'єкта господарювання, змістовному наповненню цього поняття; В. Д. Жука, в якому проведено аналіз загального поняття правового режиму та поняття правового режиму майна, конкретизовано його значення та запропоновано визначення цивільно-правового режиму майна; М. Р. Аветисян, в якому авторка приділила увагу аналізу правового режиму як складової організаційно-правової форми господарювання [1–3]. Окремо потрібно згадати дослідження В. С. Щербини, присвячене глибокому аналізу поняття правового режиму майна господарського призначення, на основі якого науковцем запропоновано виділяти в правовому режимі статичні та динамічні елементи [4]. Правовому режиму майна фермерського господарства присвячена праця І. С. Похиленко, в якій дослідниця проаналізувала склад майна, порядок його формування, використання і вибуття, порядок звернення на нього стягнень кредиторів [5], однак сьогодні здебільшого це питання висвітлюється в навчальній юридичній літературі. З урахуванням

оновлення законодавства та наявних проблем практики обрана тема дослідження є актуальною.

Мета дослідження полягає в уточненні змісту правового режиму майна фермерського господарства та розробленні пропозицій щодо удосконалення відповідних положень Закону України «Про фермерське господарство».

Дослідження наукової проблеми починається зі встановлення значень відповідного понятійно-категоріального апарату. Такий підхід простежується і у дослідженнях правового режиму майна суб'єктів господарювання. У працях, присвячених правовому режиму майна, згадується, що слово «режим» має французьке походження і тлумачиться як сукупність правил, заходів, норм для досягнення будь-якої мети [2, с. 127; 3, с. 177; 4, с. 4]. В загальних тлумаченнях поняття правового режиму вказується на сукупність правових норм, у яких закріплюються правові засоби, що спрямовані на досягнення правової мети, тобто правовий режим створюється та закріплюється правом. Дослідниками пропонується виділяти загальні елементи правового режиму, а саме: носія режиму; середовище, в якому носій перебуває і щодо якого встановлюються правові норми, та зміст, який охоплює передумови функціонування або умови середовища та вимоги до носія режиму [2, с. 127]. У юридичній науці також розроблялися ознаки правових режимів, серед яких у контексті обраної теми дослідження заслуговує на увагу те, що правовий режим являє собою сукупність правових норм, якими встановлюється певний (відмінний) порядок правового регулювання, що складається з юридичних засобів і характеризується певним їх поєднанням. З урахуванням викладеного можна погодитися з узагальненим розумінням правового режиму як теоретичної юридичної категорії, яка означає певний набір методів та способів правового регулювання, за допомогою якого встановлюється особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, у тому числі щодо володіння, користування та розпорядження майном [1, с. 71].

Викладене підтверджує, що термін «правовий режим» є універсальним та широко застосовується в юридичній науці. Порядок залучення майна у суспільні відносини та сукупність норм щодо правового регулювання майнових відносин призвели до виділення поняття правового режиму майна, а з урахуванням особливостей статусу суб'єктів господарювання прийнято також виділяти правовий режим майна суб'єктів господарювання. Потрібно підтримати характеристику правового режиму як функціональної категорії, завдяки якій майно залучається до сфери дії права, встановлюються умови для такого залучення, закріплюється положення майна у правовому просторі та відношення суб'єктів до майна, встановлюються правила та порядок перебігу різних процесів щодо майна [2, с. 128]. Розуміння правового режиму майна суб'єкта господарювання має практичне значення, оскільки ця категорія дає змогу найбільш повно розкрити

зміст правового регулювання внутрішніх і зовнішніх відносин фермерського господарства.

Питання правового режиму майна тривалий час виступає предметом дослідження, поняття правового режиму майна суб'єкта господарювання розроблено і продовжує розроблятися в науці господарського права. Серед науковців не досягнуто згоди щодо однозначного розуміння цього поняття, хоча можна зазначити схожість у підходах – розкриття правового режиму через його елементи та у поглядах щодо його змістовного наповнення.

Відома дослідниця Г. В. Пронська розкривала правовий режим майна суб'єктів господарювання як визначену законодавчими актами структуру майна, порядок його отримання, споживання та збуту, а також звернення на нього стягнень кредиторів [6, с. 618]. Виділення у правовому режимі таких елементів підтримав В. С. Щербина, але з метою найбільш повного відображення змісту цього поняття науковець запропонував додати ще один елемент, а саме межі розпорядження майном з боку третіх осіб [7, с. 71].

Уточнене визначення правового режиму майна суб'єктів підприємницької діяльності дав Ю. П. Пацурківський. На його думку, це встановлені правовими нормами склад майна, порядок його формування, використання і вибуття та обсяг прав і обов'язків щодо володіння, користування і розпорядження майном, порядок звернення на нього стягнень кредиторів [8, с. 4].

Близьким до вищенаведених є підхід В. М. Гайворонського, який визначив правовий режим майна суб'єктів господарювання як установлений правовими засобами порядок і умови придбання (присвоєння) майна, здійснення суб'єктами права повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізацію функцій управління майном. На відміну від інших, науковець до елементів правового режиму відніс і правову охорону майна [9, с. 91].

У фаховій, зокрема і навчальній, літературі науковий підхід до визначення правового режиму майна суб'єктів господарювання сприйнятий, на основі чого узагальнено подається визначення і зміст цього поняття. Водночас під правовим режимом майна суб'єкта господарювання розуміється порядок створення майна, використання його у господарському обороті, відчуження майна, а також правомочності щодо володіння, користування і розпорядження майном. Зміст правового режиму майна суб'єкта господарювання визначається структурою його майна, порядком набуття (формування майнової основи), використання та вибуття майна від суб'єкта господарювання у відповідних правових формах та з правових підстав, порядком звернення стягнення на майно кредиторами суб'єкта господарювання [10, с. 313].

Проведений огляд основних підходів до розкриття поняття правового режиму майна суб'єкта господарювання свідчить про те, що виділені елементи

охоплюють умовний рух майна від появи у суб'єкта господарювання до вибуття від нього, включаючи юридично значимі складники впродовж такого руху, зокрема: види майна, які можуть / не можуть належати суб'єкту господарювання, джерела та порядок формування майна, ведення його обліку, правомочності щодо володіння, користування та розпорядження, підстави та порядок вибуття майна від суб'єкта господарювання, форми та способи захисту ним майна, які підпадають під дію норм права, що встановлюють особливий правовий порядок у сфері майнових відносин суб'єктів господарювання, спрямований на задоволення як приватних, так і публічних інтересів (наприклад, щодо оподаткування, захисту навколишнього середовища, прав споживачів та інтересів кредиторів тощо).

Щодо поняття правового режиму майна суб'єкта господарювання, то обраний науковцями підхід до визначення через елементи потрібно визнати найбільш вдалим, оскільки він дає змогу найбільш повно уявити зміст і призначення цієї правової категорії. В цьому аспекті заслуговують на увагу результати дослідження В. С. Щербини. Науковець дійшов висновку, що у правовому режимі майна, що належить певному суб'єктові, можна виділяти сукупність статичних (види та структура майна, його правовий титул) і динамічних (правовідносини щодо порядку придбання, володіння, використання, вибуття такого майна і звернення стягнення на майно, а також щодо розпорядження майном з боку уповноважених органів та кредиторів) елементів. Поважний науковець наголошує на тому, що запропоноване ним розуміння правового режиму майна є універсальним, оскільки допомагає дати повну юридичну характеристику майна будь-якої форми власності, належного будь-якому суб'єктові [4, с. 6].

Виклавши узагальнені наукові напрацювання щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання, які приймаються як основа для дослідження обраної теми, доцільно перейти до безпосереднього аналізу правового режиму майна фермерського господарства, приділяючи увагу особливостям деяким з тих складових елементів, які виділені В. С. Щербиною.

Правові норми щодо елементів правового режиму майна фермерського господарства викладено у Законі України «Про фермерське господарство» (далі – Закон). У цьому Законі два розділи присвячено майну фермерського господарства (розділ V) та відчуженню майна цього суб'єкта (розділ VI). Положення, якими визначається правовий режим майна фермерського господарства, зустрічаються й в інших статтях Закону. Зокрема, необхідність зазначення в установчому документі інформації щодо порядку формування майна (складеного капіталу) (ст. 1); режим відокремленої фермерської садиби (ст. 5); майнова основа сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи (ст. 8-1); права фермерського господарства та його членів, у тому числі право власності на посіви, право реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію тощо

(ст. 14), майнові відносини при припиненні фермерського господарства (ст. 36) та інші.

Аналізуючи положення Закону щодо статичних елементів правового режиму майна фермерського господарства, потрібно розпочати з видів та структури майна. Широкий перелік нерухомого, рухомого та інших видів майна, яке може входити до складу майна такого господарства (складеного капіталу), закріплено у ст. 19 Закону. Фактично йдеться про джерела формування майна фермерського господарства. З положень ст. 19 Закону виходить, що законодавець не відокремлює склад майна фермерського господарства та його складений капітал. Водночас для господарських товариств поняття складеного капіталу відповідає поняттю статутного капіталу (ст. 86 ГК України; ст. 113 ЦК України). Таке ототожнення можна визнати логічним, адже складений капітал фактично відображає сукупність того майна, яке учасники передали господарській організації. Подібне розуміння складеного капіталу можна простежити у ст. 22 Закону, в якій закріплено, що фермерське господарство як цілісний майновий комплекс включає майно, *передане до складеного капіталу*, нерозподілений прибуток, майнові та інші зобов'язання. Слушно згадати, що у ст. 19 Закону одержані господарством доходи включено до складеного капіталу, а також те, що у різних статтях Закону терміни «майно фермерського господарства» і «складений капітал» використовуються окремо. В судовій практиці зустрічаються випадки ототожнення статутного і складеного капіталу у фермерському господарстві [11–13]. Серед фахівців є такі, що ототожнюють статутний та складений капітал фермерського господарства, і такі, що заперечують можливість їх ототожнення, вважаючи складений капітал саме фермерського господарства ширшим поняттям [14]. Вочевидь, логіка останніх ґрунтується на положеннях ст. 19 Закону, адже до статутного капіталу не можуть входити щонайменше продукція, вироблена господарством, та одержані ним доходи. З іншого боку, використання в різних законах одного терміна і наділення його різним змістом свідчить про невисокий рівень підготовки законів, не сприяє формуванню однакового розуміння правових категорій, які позначаються цими термінами, і знижує якість застосування відповідних норм.

Отже, питання щодо співвідношення термінів «склад майна» і «складений капітал», а також щодо можливості ототожнення складеного і статутного капіталу мають важливе практичне значення. Від відповіді на них залежить поширення положень ст. 19 Закону на фермерські господарства без статусу юридичної особи, загальний для всіх членів обов'язок участі у формуванні складеного капіталу, наявність або відсутність у членів господарства корпоративних прав, реалізація права на отримання частки майна у разі припинення членства у фермерському господарстві тощо. Тому щодо цих питань положення ст. 19 Закону потребують конкретизації.

Від моменту прийняття Закону і до сьогодні наявні проблеми з формуванням майна (складеного капіталу) фермерських господарств зі статусом юридичної особи. Аналіз судової практики дає змогу констатувати, що деякі фермерські господарства функціонують взагалі без складеного (статутного) капіталу. В інших – у формуванні складеного капіталу брали участь не всі члени фермерського господарства або лише громадянин, якому належить земельна ділянка і який потім став головою такого господарства [15–16].

Свого часу науковці називали проблемою Закону відсутність чіткої відповіді на питання, у який саме момент члени фермерського господарства мають передавати майно до складеного капіталу, зокрема на етапі створення господарства або після державної реєстрації, а також чи має передаватися майно при вступі до господарства інших членів сім'ї та родичів вже після створення і державної реєстрації фермерського господарства [5, с. 57]. Погоджуючись з наявністю прогалин у законодавчому регулюванні відносин щодо формування майнової основи фермерського господарства, все ж І. С. Похиленко заперечила доцільність прямо у Законі передбачити, коли саме має передаватися майно при створенні фермерського господарства. На її думку, ці питання можуть бути врегульовані самими засновниками фермерського господарства в установчих документах [5, с. 57], що й сьогодні відповідає нормі у ч. 4 ст. 1 Закону.

Не менш важливим є питання, чи всі члени фермерського господарства (при заснуванні або при вступі у діюче) мають передавати гроші або інше майно як вклад до складеного капіталу фермерського господарства, оскільки Закон не дає на нього відповіді. Подібно до інших господарських організацій, створених у корпоративний спосіб, усі члени фермерського господарства повинні зробити майнові вклади до його складеного капіталу. Однак у пошуку відповіді на це питання необхідно враховувати, що наявність сімейних та/або родинних зв'язків між членами фермерського господарства може означати формальне передання до складеного капіталу грошей або іншого майна. Також заслуговує на увагу те, що членом фермерського господарства можуть бути діти, які досягли 14-річного віку (ст. 3 Закону), і ймовірніше за все, вклад за них фактично будуть робити батьки. Закон не забороняє врегулювати вищезазначені питання, встановити розміри і строки внесення вкладів членами та інші питання щодо внесення вкладів, у статуті фермерського господарства або договорі (декларації) про створення такого господарства. Водночас положення Закону можна оцінювати і як такі, що не вимагають вкладів від усіх членів фермерського господарства, що таке господарство має функціонувати на фактичному використанні майна членів сім'ї/родичів та об'єднанні їх праці. На такий висновок наштовхують положення ст. 95 Кодексу України з процедур банкрутства, якими визначено правила формування ліквідаційної маси фермерського господарства.

Не зайвим буде ще раз звернути увагу, що від відповіді на питання обов'язковості всіх членів зробити вклади до майна фермерського господарства залежить відповідність такого господарства ознакам корпоративного підприємства і наявність у членів фермерського господарства корпоративних прав. Заслуговує на увагу постанова Касаційного господарського суду, в якій суд дійшов висновків: 1) створене шляхом об'єднання трудової участі членів сім'ї з метою отримання прибутку та зареєстроване як юридична особа фермерське господарство, в якому наявний статутний (складений) капітал поділений на частки, відповідає визначеним ч. 5 ст. 63 ГК України ознакам корпоративного підприємства; 2) наявність статутного (складеного) капіталу фермерського господарства дає певний обсяг корпоративних прав особі, частка якої визначається у статутному капіталі [17, п. 85, 86].

Викладене вказує на необхідність перегляду положень ст. 19 Закону з метою щонайменше більш правильного відображення і сприйняття сутності термінів «склад майна» і «складений капітал» фермерського господарства.

Переходячи до правового титулу як ще одного статичного елементу правового режиму, з урахуванням особливостей фермерського господарства як організаційно-правової форми, суб'єктного складу його членів, основним правовим титулом, на якому майно належить такому господарству, потрібно назвати право власності. Також майно може належати цьому суб'єкту господарювання на праві користування (оренди) або інших правах з речовими ознаками на чуже майно. Такі висновки спираються на ст. 20 Закону, яка має назву «Право власності на майно, яке використовується для ведення фермерського господарства». З аналізу вказаної статті Закону, згадки про статут, можна стверджувати, що її положення встановлюють правовий режим майна фермерського господарства, створеного як юридична особа. До засадничих положень правового режиму майна такого господарства потрібно віднести: 1) визначення переліку майна, яке може перебувати у власності фермерського господарства; 2) господарська правосуб'єктність у майнових відносинах: фермерське господарство має право здійснювати відчуження та набуття майна на підставі цивільно-правових угод; 3) джерелами регулювання майнових відносин визначені закон, статут, угода між членами господарства, в яких може визначатися порядок володіння, користування і розпорядження майном господарства; 4) право члена фермерського господарства на майно, зокрема право на отримання частки майна такого господарства при його ліквідації або у разі припинення членства у ньому у розмірі та у порядку її отримання, визначених статутом фермерського господарства.

Правовий режим майна фермерського господарства без статусу юридичної особи Законом не визначений. Вищеперераховані положення загалом характеризують правовий статус фермерського господарства без статусу юридичної осо-

би, однак є деякі особливості. Залежно від одноосібного або спільного ведення такого господарства на майно буде поширюватися правовий режим майна фізичної особи-підприємця або спільного майна згідно з положеннями ЦК України. Водночас правовий режим спільного майна членів сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи має визначатися договором (декларацією) про його створення.

Серед динамічних елементів правового режиму майна фермерського господарства потрібно зупинитися на питанні розпорядження майном з боку уповноважених органів. Спираючись на положення Закону, єдиним органом управління у такому господарстві є голова (ст. 4). Водночас потрібно брати до уваги, що в установчому документі фермерського господарства мають зазначатися органи управління і порядок прийняття ними рішень (ч. 4 ст. 1 Закону), у тому числі й щодо майна фермерського господарства. Зокрема, це стосується прийняття рішення членами щодо відчуження фермерського господарства як цілісного майнового комплексу (ч. 2 ст. 22 Закону). У разі відсутності відповідних положень у Статуті фермерського господарства на практиці порядок прийняття такого рішення залишається не визначеним, що може призводити до прийняття одноособового рішення головою і порушення майнових прав інших членів фермерського господарства. Для сімейних фермерських господарств без статусу юридичної особи це питання визначено більш конкретно, оскільки діє правило, згідно з яким володіння, користування і розпорядження майном господарства здійснюються за згодою між усіма членами господарства відповідно до договору (декларації), якщо інше не передбачено законом. Водночас порядок прийняття рішень членами такого фермерського господарства також мають бути визначені у договорі (декларації), типова форма яких затверджена наказом Міністерства аграрної політики та продовольства від 25 квітня 2019 року № 438/33409.

Право на отримання частки майна господарства у разі припинення членства є спільною характеристикою правового режиму майна будь-якого фермерського господарства, і з огляду на запропонований В. С. Щербиною перелік належить до динамічних елементів правового режиму майна.

Згідно зі ст. 20, Закону розмір частки та порядок її отримання визначаються Статутом фермерського господарства. Для сімейних фермерських господарств без статусу юридичної особи розмір частки та порядок її отримання прописуються у договорі (декларації) про створення такого господарства. Науковці нею доліком Закону вважають відсутність чіткої відповіді на питання, чи всі члени фермерського господарства мають право на частку його майна, чи лише ті, які зробили вклад до складеного капіталу відповідного господарства. За аналогією з іншими господарськими організаціями, І. С. Похиленко звертає увагу на те, що право члена фермерського господарства, який припиняє членство, має охоплювати й відповідну частку від прибутку господарства [5, с. 57].

Аналізуючи Закон у пошуках відповіді на ці питання, можна зробити висновок, що право на отримання частки майна належить кожному без винятку члену фермерського господарства і не залежить від того, чи зробив він вклад до складеного капіталу такого господарства. У Законі відповідної підстави не встановлено, проте чітко вказано, що у локальних актах мають бути визначені розмір частки майна і порядок її отримання. Відповідні положення знайшли відображення у типовій формі договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства. Однак сформульований висновок вказує на відмінність фермерського господарства від корпоративних підприємств, у яких підставою отримання частини майна якраз і виступає внесення коштів або майна в якості вкладу до статутного капіталу організації. Такий підхід демонструє Верховний Суд, наголошуючи, що у членів фермерського господарства, які передали до статутного (складеного) капіталу майно, виникають корпоративні права, пов'язані з наявністю їх частки у статутному (складеному) капіталі господарства [17, п. 86]. Щодо частки прибутку, то у ст. 19 Закону прямо вказано, що до майна фермерського господарства в одержані ним доходи, тому при визначенні частки члена у майні фермерського господарства нерозподілений дохід також має бути врахований.

Викладене підтверджує, що Законом передбачено врегулювання в установчому документі значного кола питань щодо правового режиму майна фермерського господарства. Для сімейних фермерських господарств без статусу юридичної особи відповідні положення закріплено у типовій формі договору (декларації) про створення такого господарства з можливістю самим членам їх конкретизувати. Однак фермерські господарства зі статусом юридичної особи здебільшого не конкретизують відповідні положення у статутах, що при виникненні спорів зумовлює їх вирішення на підставі Закону та застосуванні аналогії закону [11–13, 15–17]. Тому з метою забезпечення дотримання положень Закону і надання методичної допомоги особам, які бажають створити фермерське господарство, пропонується розробити примірний статут фермерського господарства, в якому відобразити ключові питання з формування складеного капіталу, прийняття рішень щодо володіння, користування і розпорядження майном господарства, права члена на отримання частки майна при припиненні членства, визначення розміру та порядку її отримання тощо, з можливістю конкретизації відповідних положень засновниками.

Отже, можна підсумувати, що правовий режим майна фермерського господарства є підвидом правового режиму майна суб'єкта господарювання. Його зміст включає статичні та динамічні елементи правового режиму майна суб'єкта господарювання, зовнішній прояв яких має певні особливості, обумовлені організаційно-правовою формою фермерського господарства. Зміст правового режиму майна фермерського господарства визначається правом власності (правом

спільної власності для фермерського господарства без статусу юридичної особи) як основним правовим титулом майна господарства.

До засадничих положень правового режиму майна фермерського господарства належать: 1) участь членів фермерського господарства у формуванні його майна (складеного капіталу); 2) визначення переліку майна, яке може перебувати у власності фермерського господарства; 3) господарська правосуб'єктність господарства у майнових відносинах; 4) джерела регулювання майнових відносин, якими визначено закон, статут, угоду між членами господарства, договір (декларацію) про створення господарства; 5) право члена фермерського господарства на частку майна такого господарства при його ліквідації або у разі припинення членства.

З метою удосконалення правового режиму майна фермерського господарства пропонується конкретизувати положення щодо формування майна (складеного капіталу) фермерського господарства шляхом внесення змін до ст. 19 Закону, а також розробити примірний статут фермерського господарства з метою забезпечення дотримання положень Закону і надання методичної допомоги особам, які бажають створити фермерське господарство, у закріпленні положень правового режиму майна такого господарства.

Список використаних джерел

1. Яськів Б. А. Правовий режим майна акціонерного товариства. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 68–76. URL: https://legal.nam.edu.ua/journal/n-6_2011.pdf#page=68
2. Жук В. Д. До питання визначеності категорії «цивільно-правовий режим майна». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 126–129.
3. Аветисян М. Р. Деякі питання правового режиму майна як складової змісту організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 176–182.
4. Щербина В. С. Поняття правового режиму майна господарського призначення. *Економіка та право*. 2020. № 1. С. 3–8. DOI: 10.15407/econlaw.2020.01.003.
5. Похиленко І. С. Правовий режим майна фермерського господарства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 55–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_3_10
6. Пронська Г. В. Вибране. Київ: Освіта України, 2013. 696 с.
7. Щербина В. С. Поняття та зміст правового режиму майна суб'єктів господарювання. *Юридична Україна*. 2007. № 1. С. 70–80.
8. Пацурківський Ю. П. Правовий режим майна суб'єктів підприємницької діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2001. 19 с.
9. Господарське право України: підручник / за ред. В. М. Гайворонського і В. П. Жушмана. Харків: Право, 2005. 384 с.
10. Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В. Господарське право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. Г. В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.

11. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 10 вересня 2019 р. у справі № 923/875/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84156458>
12. Рішення Кременчуцького районного суду Полтавської області від 17 жовтня 2022 р. у справі № 536/210/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106970458>
13. Рішення Талалаївського районного суду Чернігівської області від 17 лютого 2023 р. у справі № 747/12/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109036771>
14. Майно фермерського господарства: що доцільно прописати у статуті. *Сайт адвоката І. Висіцької*. 2021, 14 січня. URL: <https://vysitska.com/2021/01/14/майно-фермерського-господарства-що-д/>
15. Рішення Сумського районного суду Сумської області від 23 вересня 2022 р. у справі № 587/871/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106427555>
16. Рішення Тарутинського районного суду Одеської області від 01 листопада 2023 р. у справі № 514/1550/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114707215>
17. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 07 жовтня 2021 року у справі № 922/3059/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102735520>

Olha Neshyk. Legal Regime of Farm Property

The article is devoted to the analysis of the issue of the legal regime of the property of a farm. The purpose of the article is to clarify the content of the legal regime of the property of a farm and to develop proposals to improve the relevant provisions of the law.

On the basis of the conducted research, it is proved that the legal regime of the property of a farm is a subset of the legal regime of the property of a business entity, its content includes static and dynamic elements of the legal regime of the property of a business entity, the external manifestation of which has certain peculiarities due to the organisational and legal form of the farm. It is concluded that the content of the legal regime of the property of a farm is determined by the right of ownership (the right of common ownership for a farm without the status of a legal entity) as the main legal title of the farm property.

The article identifies the basic provisions of the legal regime of the property of a farm: 1) participation of members of a farm in the formation of its property; 2) determination of the list of property that may be owned by a farm; 3) economic legal personality of a farm in property relations; 4) sources of regulation of property relations, which are defined by law, charter, agreement between members of the farm, contract (declaration) on the establishment of the farm; 5) the right of a member of a farm to a share of the property of such a farm.

Based on the analysis of legislation and judicial practice, it is substantiated that the manifestation of the elements of the legal regime of the property of a farm is closely interrelated with the possibility to recognise a farm with the status of a legal entity as a corporate enterprise.

In order to improve the legal regime of the property of a farm, it is proposed to specify the provisions on the formation of the property of a farm by amending Article 19 of the Law, as well as to develop a model statute of a farm in order to ensure compliance with the provisions of the Law and to provide methodological assistance to persons wishing to establish a farm in fixing the provisions of the legal regime of the property of such a farm.

Keywords: *corporate enterprise, property, ownership, legal means, legal regime, legal title, share capital, sphere of business, business entity, farm.*